

Financování církve - Praha

Od apoštolských dob můžeme v církvi sledovat společenství majetku. Dokonce stav jáhnů vznikl proto, že apoštolové nezvládali péči o chudé, kterým se dávalo z toho, co lidé přinášeli do společného z vlastního majetku. Tuto zodpovědnost svěřili jáhnům (Sk 4, 32-37. 6, 1-6).

Kde se vzal církevní majetek?

Založení biskupství nebo farnosti bývalo podmíněno finančním zajištěním jejich provozu. Například farnost měla mít při zřízení tolik pole, aby se na něm farář uživil (tak zvané farní obročí). Podobně i kostel vlastnil často pole, z jehož výtěžku se opravoval. Když někdo postavil kapli a chtěl ji věnovat církvi, musel k ní darovat kus pole. Kaple měla právní subjektivitu (patřila sama sobě, ale jejím jménem jednal farář) a jí patřil i pozemek, z jehož výnosu se skládalo na opravy. Pozemek patřil do tak zvaného kmenového jmění a nesměl být zcizen, dokud stála kaple.

Mnohé obce rády slaví výročí nejstarší písemné zmínky o obci. Bývá to třeba na základě soupisu církevního majetku. Například pražský rodák a olomoucký biskup Zdík r. 1131 vyjmenovává 82 celých vesnic a 261 popluží, které patří k biskupskému kostelu. Když se dobře hospodařilo, bylo možné přikupovat další majetky. Některé kláštery dostávaly pozemky od panovníka s úkolem zúrodnit prales či vysušit močál a pomáhat společnosti nejen v oblasti duchovní, výchovné, vzdělávací, sociální, ale i kulturní. Kláštery byly chápány jako nadace. Z dnešního pohledu můžeme hovořit o neziskových organizacích, které dostávají dotace na konkrétní projekty včetně tak zvané udržitelnosti projektu na stanovenou dobu. Tak ve 14. stol. patřila církvi téměř třetina obdělávaných pozemků v Čechách. Za husitských válek i za reformace o řadu pozemků přišla. Jen některé získala později zpět. Je pravda, že chápání vlastnictví se v dějinách vyvíjelo, a proto musíme každou dobu posuzovat tehdejším stupněm vývoje.

Časem vznikala tak zvaná záduší,

v českém prostředí hlavně od 14. století. Většinou bezdětní dárci odkázali po své smrti svá pole farnosti s tím, že farář měl povinnost každoročně sloužit za dárce mši svatou, někdy i více mší, dle darovací smlouvy. O každé takové právnické osobě vedl farář samostatné účetnictví (podobně jako u nadací či fondů). K jejich rušení slučováním s farnostmi docházelo až koncem devadesátých let 20. století z rozhodnutí Ministerstva kultury, aby se odstranily tak zvané historické církevní právnické osoby.

Po zabrání církevního majetku státem v roce 1948 církev neměla z tohoto majetku žádný užitek. Proto nemusela plnit povinnosti plynoucí z darů. V restitucích se některé majetky vrátily, za některé byla proplacena finanční náhrada. Protože z nich má církev zase užitek, oživila i povinnost modlitby za zemřelé dárce. Protože ale dnes už není možné dohledat jednotlivé smlouvy, obrátili se čeští a moravští biskupové na Svatý stolec s prosbou o řešení. Svatý stolec stanovil, že každý kněz, který stojí v čele farnosti, má povinnost během následujícího liturgického roku slavit deset mší svatých za zemřelé dárce bez ohledu na to,

jestli v jeho farnosti byla či nebyla nadace spojená s povinností sloužit mši za zemřelé. V případě, že kněz spravuje více farností, pak se počítá jen jedna. Povinnost se týká i nových farností a také těch, které žádné majetky neměly. Tím byla navždy povinnost splněna. Biskupové prosili věřící, aby se těchto mší svatých účastnili v hojné míře a společně se modlili za dárce, z jejichž darů mají užitek všechny dnešní farnosti.

Patronáty a nadace

Některé farnosti neměly svá pole. Byly zajištěny tak zvanými patronáty. Majitel panství, který chtěl, aby na jeho území vznikla farnost, se smluvně zavázal každoročně dodat na faru určité množství potravin ze svého statku, někdy dřevo na topení, někdy dokonce i pivo, když měl pivovar. Za to mohl mluvit do toho, kdo bude u něj farářem. Patron měl také povinnost přispívat na opravy kostela. Protože nešlo o jednotný zákon, ale o jednotlivé konkrétní smlouvy, jednotlivé patronáty se od sebe lišily. Nad některými farnostmi měl patronát přímo biskup a farnost financoval z biskupského majetku. Některé patronáty měly kapituly. Některé farnosti byly inkorporované různým řádům.

Od doby Marie Terezie musela mít každá farnost obecnou školu a vést matriky. Proto na mnoha vesnicích najdeme školu vedle kostela či fary. Často se stavěly na farním pozemku. Josef II. chtěl „veřejnou správu“ zintenzivnit a rozhodl o založení mnoha farností, aby daný počet obyvatel neměl do kostela dál než jednu hodinu pěšky. Nové farnosti neměl z čeho platit, proto zrušil mnoho klášterů, které neměly školy a nemocnice, a jejich majetek svěřil Náboženskému fondu, později Náboženská matice. Ta měla ve vztahu k novým farnostem, a také k některým novým biskupstvím, plnit práva a povinnosti patronů. Tak vzniklo například biskupství v Českých Budějovicích.

U každé starší katedrály byla zřízena kapitula kanovníků se souhlasem papeže, ale pro každého kanovníka muselo být zajištění, třeba statek na venkově a dům ve městě. Tento kanovník pak vykonával různé vyšší funkce na biskupství, třeba generální vikář, nebo kancléř apod., ale za tuto práci nebyl placen. Žil z kanovnického příjmu. Často měl přiděleného kněze, vikáře, kterého živil. Ten ho mohl zastupovat při každodenních společných modlitbách v katedrále a vykonávat povinnosti nižších úředníků na biskupství.

Někdy se stávali kanovníky - čekateli či nesídelními kanovníky mladí kněží ze šlechtických rodů, jimž kanovnický příjem sloužil jako stipendium ke studiu v zahraničí, což dnes zajišťují nadační fondy. V některých dobách stoupal počet kanovníků tím, že bohatý šlechtic se souhlasem krále i papeže daroval kapitule statek jako zajištění dalšího kanovnického místa, třeba pro svého syna, ale kanovnické místo nesmělo být po jeho smrti zrušeno bez souhlasu papeže. Podobně vznikaly některé univerzity, například olomoucká. Biskup zajistil pro univerzitu statky, jejichž výnos financoval její provoz, papež ji zřídil a pozvaní jezuiti ji vedli. Podobné majetkové zajištění měl kněžský seminář, nebo Arcibiskupské gymnázium.

Moderní doba

Zásadní změna financování spojená s nástupem komunismu byla postavena na patronátním právu. Stát zabral veškerý majetek a zavázal se platit mzdy kněží a veškerý provoz církve jako patron, i když to dělal tak, že mnohé kostely spadly a kněžské platy byly ty nejnižší. Za to si

nárokoval rozhodovat o ustanovování kněží. Kdo dostal tzv. státní souhlas pro konkrétní místo, byl placen státem a v občanském průkazu měl razítko zaměstnavatele Okresního národního výboru. Bez souhlasu státu nesměl vypomáhat ani svému sousedovi. Jakékoliv kněžské působení bez státního souhlasu bylo trestné, někdy i vězením (paragraf: maření státního dozoru nad církvemi.)

V roce 1990 byl zákonem zrušen státní dozor nad církvemi. Byly vráceny jen nejnútnejší budovy, kněží byli dál placeni státem, ale už ne přes Okresní národní výbor, ale přes biskupství. Nový zákon o církvích umožnil snadnou registraci mnoha nových náboženských společností, které po deseti letech měly získat právo být placeny státem. Toho se stát bál. Proto zvolil pro sebe levnější cestu. Dříve než by musel platit nové náboženské společnosti, rozhodl se církvím vrátit majetek a skončit s financováním jejich činnosti.

Církevní restituce přímo souvisejí s ukončením financování církví, i když postupným. Vracené majetky jsou často ve velmi špatném stavu a je třeba hledat, jak s nimi naložit, aby od chvíle, kdy skončí státní dotace na provoz, mohla církev z výnosů své hospodářské činnosti financovat svůj provoz včetně platů. Kritici mluví o zbohatnutí církve, nebo volají po zdanění finanční náhrady. Ta však byla zaúčtovaná celá hned na začátku a současné postupné vyplácení je jen splácením dluhu státu vůči církvím. S tím souvisí i valorizace roční splátky. Církev nezbohatla, jen přibýlo starostí a zodpovědnosti. Žijeme skromně a musíme počítat se štedrostí věřících. Největší ekonomickou zátěží je údržba kostelů, na něž žádáme dotace z různých veřejných i soukromých zdrojů. Ty nejsou nárokové ani u národních kulturních památek. Zvláště městské kostely jsou často magnetem turismu, na němž vydělávají jiní a hlavně stát. Kněží jsou nejlevnějšími kastelány památek a věřící největšími sponzory národní kultury. Užitečnost nás těší, ale narážíme na hranice možného.

Několik údajů pro představu o katolické církvi v ČR

V ČR je 8 latinských biskupství a jedno řeckokatolické. Všechna jsou členy České biskupské konference jako zastřešující organizace. V diecézích působí 1700 kněží, spravují 5. 300 kostelů a 1900 far. Po roce 1990 vzniklo 60 nových kostelů. V roce 2020 bylo pokřtěno 20 000 lidí a stejný byl počet pohřbených, svateb bylo přes 10 tisíc.

Katolická církev zřizovala k 31. 12. 2020 celkem 96 školských právnických osob, které sdružují 120 škol a školských zařízení. Toto číslo zahrnuje: 31 mateřských škol, 26 základních škol, 3 základní umělecké školy, 19 gymnázií, 13 středních odborných škol, 5 vyšších odborných škol, 1 konzervatoř, 22 školských zařízení. Celkem je navštěvuje 16 700 žáků, mají 1655 pedagogů.

Někteří politici se v minulých letech snažili zrušit příspěvek státu na provozní náklady církevních škol, které ročně činí 2,5 miliardy Kč. To by bylo pro církevní školy likvidační. Navíc by to bylo nespravedlivé vzhledem k daňovým poplatníkům, z jejichž daní se platí školy obecní a krajské, a oni by museli kvůli uplatnění svého nároku na náboženskou výchovu dětí, který zaručuje ústava, platit vysoké školné. Ve většině případů by si rodiče vůbec nemohli dovolit děti do církevní školy posílat. K povinnostem věřících patří nejen přispívání na činnost církve, ale i jejich politická angažovanost ve prospěch spravedlnosti.

Financování kněžských platů – služného.

Vzhledem k tomu, že Arcibiskupství převzalo úkol vyplácet duchovní, kteří žili dříve z majetků farností, kapitul a příspěvku patronů i státu, není spravedlivé, aby si farnosti a kapituly nechaly majetky určené na kněžskou výživu a užívaly je k jiným účelům. Proto je nutné hledat nové cesty.

Arcibiskupství pražské založilo Fond mzdové podpory (služného) duchovních: Fond sv. Vojtěcha. Ten je naplňován z výsledků hospodářské činnosti Arcibiskupství, farností a kapitul a z odvodu 10% z kostelních sbírek, z daru Nadace Arietinum a z arcibiskupského veřejně prospěšného svěřenského fondu. Do roku 2029 také ze státního příspěvku na provoz. Kromě toho se ve farnostech konají na tento účel sbírky. Výhledově se tento fond obohatí o zkušenosti brněnské diecéze s fondem Puls.

Financování Charit

Nejprve Charitní oblast stručně představme. Podle výroční zprávy za rok 2020 v zemi působí Charity na 300 místech. Jejich struktura není stejná ve všech diecézích. Spolu mají 8 800 zaměstnanců a 56 tisíc dobrovolníků, 180 tisíc uživatelů služeb. Kromě toho Charita v zahraničí pracovala na 45 humanitárních a rozvojových projektech téměř za 255 milionů Kč. Dnes jsou všechna čísla vyšší.

Činnost je financována z více zdrojů, z nichž jsou hlavní: služby placené pojišťovnami a různými dotacemi, čerpání z různých českých i mezinárodních fondů a charitní sbírky, jak v kostelích, tak veřejné. Největší národní sbírkou je Tříkrálová sbírka Charity.

Může se církevní majetek prodávat?

Platí pravidlo, že majetek určený k hmotnému zabezpečení (opravy kostela, obživa duchovních) se nemůže zmenšovat. Máme právo užívat jen jeho výnosy. Je to podobné jako u nadací. Tak nelze prodat farní pole a opravit za to střechu kostela. Z čeho by se opravovala příště? Někdy je nutné prodat pozemek na stavbu silnice, či je moudré prodat pozemky na stavby domů, když se pole dostalo „do středu obce“. Utržené prostředky z prodeje kmenového majetku (jistiny) je nutné znovu investovat do kmenového majetku s tím, že spotřebovávat se bude jenom výnos. Pokud farnost nenajde vhodnou investici, uloží částku na arcibiskupství do depozita, které se používá na společné investice, a z částky dostává úrok, nebo je vloží do jiného diecézního finančního produktu. Jindy je možná směna pozemku, třeba kvůli scelení či lepšímu využití. Zvláštním případem jsou rozptýlené malé lesní pozemky farností, které nelze společně obhospodařovat, a proto by bylo vhodné je vložit do společného fondu (nadace), který je může směnít za jeden větší celek.

Ke každé směně či prodeji nemovitostí potřebuje statutární zástupce farnosti souhlas ekonomické rady farnosti a schválení arcibiskupství. Pokud se zcizuje kostel, historická či umělecká památka nebo věc vysoké ceny, je nutný souhlas Svatého stolce. Podle zvláštních pravidel lze převést pozemek hřbitova, kapli či kostel na obec. Farnost má povinnost dobře hospodařit se svým majetkem, ale protože většina farního majetku sloužila k obživě kněží, musí se farnost podílet na finančním zabezpečení duchovních i dnes.

U restituovaného majetku je nutná jeho konsolidace. Dlouhodobě nevýnosný či málo výnosný nebo obtížně udržovatelný majetek je třeba opustit a prostředky vložit do investic, které přinesou potřebný zisk, jak vyžaduje odpovědná správa majetku. Takové přesuny majetku dozoruje ekonomická rada arcidiecéze. Část finanční náhrady je možné použít na opravy vráceného majetku, ale náhradu nelze použít k financování hlavní činnosti. Majetek církve je třeba zvyšovat, dbát na jeho bezpečnost, výnosnost a diverzifikaci.

Posíláme peníze do Říma?

Jsme součástí světové církve. Proto se taky podílíme na jejím životě. Misionářů posíláme do světa velmi málo. Proto aspoň sbírkou na misijní neděli podporujeme misijní země. Velkopáteční sbírkou u Božího hrobu pomáháme církvi ve Svaté zemi, kde je málo křesťanů a mnoho církevních památek. Sbirka na tak zvaný „haléř svatého Petra“ slouží papeži, aby z ní mohl pomáhat jménem církve tam, kde dochází k přírodním pohromám. Při povodních u nás jsme od něj také dostali dar z tohoto fondu.

Jaké nástroje má církev k úspěšnému hospodaření?

Církev počítá s tím, že duchovní většinou nemají odbornost ekonomů, i když jako statutární zástupci právnických osob nesou plnou zodpovědnost. Proto mají biskupství profesionální ekonomy a jejich spolupracovníky. Biskupství má Ekonomickou radu složenou z externích odborníků, která schvaluje jmenování a odvolávání ekonoma, sestavuje rozpočet a kontroluje práci ekonoma. Každá diecéze má také kněžský Sbor poradců, který je druhým orgánem, který se vyjadřuje k zásadním ekonomickým krokům. Každá farnost musí mít Ekonomickou radu farnosti.

Vnitřní církevní směrnice určují pravomoci a postupy. Například farnost může nakládat s majetkem do 100 000 Kč. To znamená, že většinu hospodářské činnosti farnost provádí ve spolupráci s Arcibiskupstvím.

V Arcidiecézi pražské máme Směrnici o správě diecézního majetku, která vymezuje procesy schvalování správy majetku pro zřizované i ovládané osoby. Určuje povinnosti statutárů a jednatelů. Ordinář může jednat pouze do 10 mil. Kč. U pozbytí vlastnického práva ke kostelu, sídelní farní budově a o pozbytí věci v majetku církve z kmenového majetku nad 10 mil. Kč. potřebuje souhlas ekonomické rady a sboru poradců. Schválení Apoštolského stolce vyžaduje zcizení majetku z kmenového jmění nad 40 mil. Kč a zcizení národní kulturní památky.

V Arcidiecézi pražské začínáme využívat model správy majetku, který počítá s nadacemi a veřejně prospěšným svěřenským fondem.

Podle Směrnice o vnitřním kontrolním systému v Arcidiecézi pražské, se nastavují procesy řádných i mimořádných kontrol tak, jako ve všech větších podnicích.

Hospodaří církev bezchybně?

Ne. Snaží se hospodařit dobře a má na to nástroje, případně je dotváří. Bezchybně nehospodaří téměř žádný podnikatel. Nikomu nevycházejí všechny projekty. Důležitá je diverzifikace investic a minimalizace rizik. Pravda je, že v situaci restitucí se nabízelo mnoho spolupracovníků a rádců, mezi nimiž nebylo snadné rozlišit mezi těmi, kteří chtěli opravdu

pomoci a také měli dost schopností, od těch, kteří měli jiné úmysly či méně schopností. Dnes můžeme považovat situaci za téměř stabilizovanou, i když je před námi ještě mnoho náročných úkolů.

Jak hospodaří Arcibiskupství s finanční náhradou?

Stát vyplácí každoročně do roku 2042 tzv. finanční náhradu za nevydaný majetek. Ta musí být vložena do takových investičních projektů, které se stanou v budoucnu základnou příjmů, které nahradí příspěvek od státu na činnost. Hlavní ekonomickou základnou Arcibiskupství jsou restituované lesy, polnosti a nemovitosti. K tomu přibylo nově nájemné bydlení. Náhrada je vkládána do rekonstrukcí a stavby bytových domů a do nákupu bytů, výhledově i vhodných lesních pozemků.

Hlavní oblasti k řešení:

- Zapojení farností do financování služného kněží.
- Pomoc farnostem s malým počtem věřících na velkém území a s mnoha kostely.
- Hledání řešení dopadů demografických změn.
- Podpora církevní pastorace, školství a charity.

Dialog a hledání řešení

Začátkem roku 2021 vydal můj předchůdce Opatření ohledně hospodářské činnosti platné od 1. ledna 2021 na dobu 5 let a žádal kněze a členy ekonomických rad farností, aby nad textem diskutovali.

Aktuálně dávám k diskusi další materiál, který nese název Majetek církve a jeho využití.

I když peníze často rozdělují, prosím, abychom hledali řešení koncepčních i dílčích kroků ve vzájemném dialogu a s vědomím, že na prvním místě potřebujeme světlo Ducha Svatého, které si musíme vyprošovat v modlitbě.

V Praze dne 1. listopadu 2022

Mons. Jan Graubner
arcibiskup pražský

A/2022/8791